

Vlado Žabot
SVETA POROKA
Epska pesnitev po staroslovanskem mitu

Prolog

Vse bi bilo, kot sta ogenj in voda ... Pa ni. Ker je troje boštev, kot pojejo pesmi iz sive davnine, spočelo to, kar smo, kar bomo in kar smo bili. A še mnogo več, kot se zdi, da je v nas in med nami, je svetega roda.

Vse bi bilo, kot sta ogenj in voda. Bogova bi bila svoj boj. Vendar je Mokoš med njiju nastavila gnezdo. O! – In je malo pred enim in malo pred drugim plesala. O! – In je malo od enega, malo od drugega vzela. O! – In je jela po svoje jemati in dajati. Hojla, hojladi, gnezditi, hojladi, zmage v poraze, poraze v zmage obračati ... kolo od zore do mraka vrteti.

Sveto je kolo in sveta rotitev, v kateri se trikrat stopi naprej – a v četrto nenadoma noga zastane, klecne, kot v strahu, kot v želji obrniti, stopiti v drugo smer. Za trenutek se zdi kot boleče, kot zlomljeno, vendar mine, se zopet obrne v pogum treh dolgih korakov v smer, ki je prava – od zore do mraka, od mraka do zore.

Žetev za setev in setev za žetev umreta in zopet klijeta ... Tukaj se pesem poniža do našega. Joj! Do človeka. Tukaj še boštva zastanejo. Joj ... Ko se Jurij in Mara, dvojčka, oženita, joj, ker se Jurij od mrtvih med žive

vrne, ker Mara se v smrt spreobrne ... A kolo se suče.
Joj, kot se mora. Od zore do mraka ... In svatje veseli
vriskajo, piskajo, ženin je srečen ob beli nevesti,
kolo se suče – in Jurij
se s sestrico Marico ženi.

Vse se vrti, kot bi šepalo k sveti poroki. Naproti
star, zbran, vzvišen obredni korak, kot se gre k žrtveniku,
stopa, zastaja, prihaja in hkrati odhaja in traja.
Veter iz dola pa piska
in gode o volčjem veselju.

I

Tiho v večeru, v pobožnosti, v krogu zavetnega ognja
dedov častitih je zbrana družina slavila božiča.
Oče, sinov devetero in mati – med njimi bližina,
soj sveč, praznična skleda ...
pred lino pa metež pršiča.
V hrastovih nečkah, na volni česani, kot v gnezdu ob peči
spala sta bratec in sestra. Jurček in Marica ... Mirno.
Včasih smehljaje se. Dvojčka, golobčka na praznični sreči –
radost, ponos, blagoslov,
dragotina velika družini.
Z droga nad njimi pa siv, mrk kožuh je divje zverine
volčje visel – ki so oče in sinov devet jo pobili.
Ravno sinoči. In oče veselo je točil pijačo.
»Pijmo,« je kimal, »božiča
slavimo.« Možato so pili.

Pozno že – k vsemu pri peči je mati dodala pogačo –
rog oglasi se od zunaj, zateglo ... in bliža se hiši.
Oče prisluhne, pokima in mirno izpije iz čaše.
Bajat prihajajo. Ve se.
In k bajanju sodijo viže.
Prav je božiča slaviti po starem, po šegah starinskih,
kima si tudi sinov devetero, da žveglo se sliši.
Prav je, da bajaranji z rogom in piskanjem, v maske zakriti
zbajajo staro bajulo
za zdravje in srečo pri hiši.

»Vstani ... Iz dola ti k hiši prihajamo, hoj, gospodar,
staro veselje, obilje prinašamo, duri odpri!«
Glas ta slišal se v hišo je divje zahropljen in star ...
Šega pač – sivo, zamolklo
davnina iz nje govori.

Mati je videla sveče, kako so kot v pišu vzdrhtele,
preden je oče, pokončno vzravnán, šel duri odpret,
mrzel se srh in nemir ji zalezeta v zbegane misli,
preden z molčečim ponosom
je vstalo še sinov devet.

Hiiij, hiiij, šeme zobate, kosmate razgrajajo v hiši,
plešejo, skačejo, rog in piščali predirno glasovje
polni ušesa in vmes vsem znano bajulo se sliši:

»Svate, divjad daj, bože,
obilja, živino rogato ...«

Svate so bajali – prav se je zdelo sinovom devetim,
polno živine rogate –, jim oče je točil pijačo,
stegno koštrunje dodala je mati v kožuhe odetim,
v maskah zobatih plešočim,
za hišno obilje in srečo.

Rog je zatezal, piščali sepeče nosljavo žvižgljale,
tulež in vik in renčanje, topot kot s kopiti po podu,
cvilež privzdignjeni vmes, kot bi večče divjale,
vse to noro, razbrzdano,

mračno – in besom podobno.

Kmalu, kot šega starinska veleva, so stopili v kolo
z bajaranji v maskah med trobljenjem, piskanjem, oče in mati,
sinov devet, v šepajočem koraku, kot v krevljasti hoji,
glasno tuleč, kot je prav,
v noč bese iz hiše poditi.

»Slava božiču!« so rekli naposled za maskami. V metež.

V noč ... In v tožeče zavijanje vetra od rečne brežine.

Tiho so minili stvori kosmati, izginili naglo ...

Mati pa krikne. Iz izbe.

Zajoka. Ne neha kričati ...

Jurija ni! Le Marica zre kot v uroku iz gnezda ...

mati kriči, vsa nora, obupana bega okoli,

oče, sinov devetero strmijo nad manjkanjem dečka

v gnezdu volnenem ... in škrtanje

zob se očetovih sliši.

Hip že naslednji sinovi in oče se v noč zapodijo,

v sneg, v sled, v metež, v goščare po dolih samotnih obrečnih,

kri vre, gnev žge, nož pest vsaka v hlepenju po krvi

stiska, in bes jim veleva

poklati svojat svetoskrunsko.

Kruta je, strašna tema, ko po njej ti iskati je dete.

Noč za nočjo po brezpotjih se plaziš, ne moreš se vdati.

Begaš, poskušáš verjeti, da najdeš tolažbo za rano,

vsekano v žgoče srce,
ki zamira kot v primežu črnem.

Taval je oče in taval z njim so ponižani bratje
v gozdu, po dolih, ob reki, po lokah, je mati jokala,
dvor kot zaklet se od takrat je zdel na osamljenem griču,
žarek tolažbe v mrakobi
ostala je Marica mala.

II

Dól zamočvirjen je bil mrk kraj – in tesnoben gospodiču Ivu.
V skitem, mrakobnem gradišču pod vrbjem so gnezdile sence.
Mrzlo, s strani in po volčje so gledali hlapci in dekle.
Kakor odvečen je Ive
sameval – in sonce preklinjal.
Stari mu oče, skrivnosten, odljuden, osoren, čudaški
ni znal nikdar nakloniti tople očetne bližine.
Redko, navadno zvečer, ga je videl v kožuhu zverine
vranca od staje v pristavi
prijezditi, v dir ga pognati.
Vsi so – kot s senco v preletu perjad kdaj zbega ujeda –
sklonjenih glav pohiteli drugam ... ko je v mračne skrivnosti
zgrbljen, kot s kačjim pogledom, prišel čez gradiščno ledino.
»Stari« so rekli mu hlapci
in dekle in vsi po gradišču;
isto je Ive govoril – kot vsakič bi kletev izdaval ...
tudi potem ko že sam po lovišču je gonil lovino
z lokom in puščico, z mečem kovanim namesto z gorjačo.
»Stari,« je sikal ob volčjih
stečinah, »ubijem te, Stari.«

Enkrat pa, v noči, v tožečem zavijanju vetra, zasliši
tuljenje volka – a sliši se čudno – podobno besedju,
kliče in vabi in hkrati priganja na rečno obrežje.
Daleč, je vedel, je reka,
predaleč za hrastjem mrakobnim.

S temnim besovjem po hrastju in muzgah se ni za igrati.
Sploh pa, če k reki nevarni te s tuljenjem vabi zverina.
Sploh pa, če tulež razumeš ... in potlej ne moreš zaspati.
Sploh pa ... če veš, da se v volka
ponoči vodomec zateka ...

Kmalu zatem pa so lovci v resnici opazili volka.
Besnega volka spodvitih, rumenih čekanov, so rekli ...
starega klateža, mrho prekleto, ki vsakič pobegne
v hrastje in mine v mrakobnem
meglovju kot siva prikazen.
»Bes«, se je kmalu momljalo in klelo med vsemi v gradišču,
»duh«, ki rumenih čekanov straši in prinaša pogubo,
»znamenje«, »zlo«, ki v lovišče privabi uroke, nesrečo,
»stvor«, ki nenadoma vznikne,
pokaže čekane in mine ...

Ive je klel, kot je kletje ob takem primerno gonjaču
v lovskem krdelu. Robantil na glas. A pri srcu je mrzlo
stiskalo, trajalo, muka z zverino je v sleherni noči
terjala svoje, razganjala
spanec in vabila k reki.
Včasih je v sanjah pobegnil pred Starim ... Od tam pa je moral
z volkom po hrastju, čez temne zatoke, po zdrizastem mulju
gaziti ... reka je tekla kot gosta mrtvaška mračina,
črno je v njej šepetalo
in vabilo v svojo globino.

Bledo meglovje nad leno gladino je gledalo podse,
v lastno podobo – in skrivalo svoja meglena obličja ...
Vmes je od zadaj zaslišal volkove. Vohljanje. Hlstanje.
Skrito očem. A ušesom ...
v zasoplo, grozečo tegobo.
Slišal je naglo bežanje v suhljadi. V trstičju šumote.
Hotel je čim prej stran. A so noge tičale globoko
v mulju – zasunjenih ni več mogel izvleči iz težke,
mučne ujetosti, ni več
mogel zbežati volkovom ...
v tesni bližini, v dosegu – morda je kričal, ko je prvi
šavsnil preblizu oči, ko je blede buhtelo iz lačnih
gobcev, morda je kričal, ko je videl in vedel, da nima
kam, da je plen, ki na begu
omaga. Takrat pa je skočil
star volk v volčje krdelo. Junaško je gobec privzdignil.
»Beži!« je penasto hrknil in z glavo namignil na reko.
»Sam se spopadem,« je Ive razumel renčanje zverine.
V istem trenutku je v starega
planilo celo krdelo.
Bil se je volk samotar, krvoločno čekane zasajal,
veščje odbijal napade, se branil, razganjal zverine,
paral, mesaril, napadal – a Ive je hrom in otrpnjen,
rok, nog mučno nemočnih
lahko le poskušal bežati.

III

Zima je trajala. Húdo je stiskalo. Medlo v zamete.
Zlo je plesalo z vetrovi tulečimi v divje vrtince
z griča na grič, po doličih, čez drn in čez strn ... Kot v ugasle
dneve mračine zabuhlo
so vzhajale. Sonce je spalo.
V dolgih nočeh in tegobah so bratje iskali pogumnost
v pitju, prepirih, v togoti zaripli in v kletju zdivjanem.
Noč za nočjo so popivali. Dneve zvečine prespali.
Kakor drhal so se zdeli.
V brezdelju. V pijanem propadu.
Oče je žalosten z doma odhajal in blodil po svoje,
siv, kot postaran, utrujen, odljuden in z mrazom v pogledu.
Mati je skrivala krivdo v ugaslih očeh ... Potajeno,
mraku predana je v hišnem
neredu hodila kot senca.

Sama je Marica skušala red vzdrževati pri hiši,
vendar ob bratih pijanih le malo je tega dosegla.
Komajda kdaj je božiču zanetila ogenjček v niši,
že je ugašal – po hiši je
vladala mračna ukletost.
Vse je poskušala, zlepa in zgrda, z očetom in brati,
s prošnjami, s tarnanjem, s smehom, z besedo spodbudno, z očitki.
Nič ni mogla. Urok se je črno košatil po hiši ...
Oče je blodil. Med brati
je vladalo pitje prekleto.

Mati pa – vredna usmiljenja, zbegana, z motnim pogledom,
zmeraj v nekakšnem iskanju – je sama odhajala k reki.
Bleda, rumenkasta, plaha in tiha kot riba pod ledom,
ni več našla zavetja,
miru in tolažbe na dvoru.

Tudi zato se je Marica večkrat podala do hrasta
sredi pobočja nad dolom. Po ozko izhojeni gazi
v snegu. Do curka pod hrastom. K pobožni rotitvi.
K jutranji prošnji za zdravje,
obilje in srečo pri hiši.
Zase. Za ženina ... Dobro je delo umivanje z mrzlo
vodo. V šepet, ko se v mračnem odsevu iz polnega vrča
kaže obraz, ki je tvoj – a obenem vodena podoba
duše ... je vsakič dodala
še prošnjo za mrtvega bratca,
Jurija, dvojčka ... Poznala je zgodbo o tisti nesrečni
noči, o Velesu-kači, o bajarjih besih, poznala
žalost, poznala tegobo in gnev belodvorskega roda ...
Z materjo, z brati, z očetom –
in z Jurčkom ... po mislih je tudi
v tistem strupeno mrazečem, mrakobno megličavem jutru
šla v sneg, v mraz, med zamete ... ko čudno, rjavo-rumeno
psico opazi ... Volkulji podobno je tekla čez celec.
Čudno je tekla. Pa ne stran.
K njej se je gnala. V visokem
snegu, s težavo v globokih zametih – ob slehernem skoku

skoraj docela pogreznjena, vendar odločna – in zmeraj bliže ... Nato je grozeče, kot s steklim pogledom, zastala. Mnogo preblizu za tujo in najbrž napol podivjano psico ... Velika. Rjavo-rumena. Režeča. Pod vratom skoraj žerjavična ... volčjemu besu podobna jo gleda. Nič presenečena – niti prestrašena. Gleda naravnost. Gleda kot zviška. S krvavim pogledom ... da Marica v strahu vzklikne – a vendarle z ного topotne, pa pljune in šepne rek, ki od nekdanj odganja mrakove, prikazni in divje bese s človeških poti: »Fej, pojdi, izgini, gnusoba, marš tja, kjer ti je mesto!« A psica je dvignila gobec kakor s prezirom. Pogled pa je čudno spominjal na mater ... K hrastu je stekla. Pri curku še enkrat zastala. S pogledom znova premerila Marico. Potlej pa kakor prikazen v hipu izginila. »Mrzlo je, mati,« je, ne da bi k temu isto pomislila, šepnila Marica – kakor v uroku k curku stopila, si naglo umila obraz in do roba vrč napolnila. A takrat je šumno plahutnilo v megli. Blizu. Kot piš, ki nenadoma močno potegne iz dola. Marica gleda po snegu, v nebo, prisluškuje tišini ...

Nič. Kot bi zopet zamrlo v negibnost megle in beline.
Voda kot v smrt žubori – v zasneženo, megleno, samotno ...
Stiska kot nemo grozeča
bližina neznanskega stvora
Marico grabi, jo k begu priganja, begotno se misel
suče po glavi, ne najde izhoda – okrog je tišina ...
Jezna je nase, da taka samota snežena jo bega
tudi za dne. Ko ozira se
v veter, po hrastu, za psico,
v blede meglo po doličih, se ihta ji noče poleči,
sonce, v meglo utopljeno nad gozdom, na luno spominja.
Vir žubori, kot da skriti bi skušal mogočje tišine,
silne davnine, ki takšna
samota jo duši razkriva,
nekaj plahutne, pa mine, vznemirjena misel izgine,
voda pa teče, na videz mladostna, na videz igriva ...
Ravno ko vrč si napolnjen je dvignila, dala na glavo
z gibom odločnim, kot strah
se navadno odganja lokavi,
s kančkom pogleda ujela je ... orlovo sivo pojava
v hrastovem vrhu brezlistnem, na grčavi veji majavi.
Vsa potajena in v revii, kot gola pred božjo postavo
komaj je dihala. Komaj je
zmogla korak od studenca.
Ritenski sprva. Potem pa je z mračnim občutkom lebdeče
orlove sence nad sabo kot nora bežala do dvora.
Prav te čudne bojazni, da mati ji nekaj prikriva,

čudne bojzani pred orlovo
senco in zlom po bližini,
Marica ni se uspela otresti. Za dne in ponoči
strah ji molče gospodari – kot kača se v mrzli samoti
plazi v dekliško boječnost, ji v gnezdo zasanjanih upov
sili in sika in s slino
strupeno zavdaja tegobo.

IV

V dolgi odjugi že laščje in vrbje je gnati začelo.
Vode so naglo narasle. Poplavile. Sneg je pobralo.
Ptiči so tihi ostali – le vrane so krakale svoje.
Veter je z juga narinil
oblake. A sonce je spalo.

Kakor si bodi ... v gradišču so dekile postajale glasne.
Več so se zunaj držale. Okoli kolib, po ledini
s hlapci in lovci se pričkale, potlej se kje hihitale.
Jel je v obetih prikritih
za njimi oprezati Ive ...
Resda mu star volk šepavo v sanje moreče je hodil ...
Vsakič kot prvič sta potlej se znašla na rečnem obrežju,
sredi krdela volkov – ga je šepavec branil junaško
v bojih krvavih z zverjadjo,
ki zmeraj bila je v premoči.
Smrt iz čekanov je belo, od blizu režala ... Oblakom
včasih volkovi bili so podobni, razvlečeni v temne
tenje so šepavca grizli – se Ive je skušal rešiti
v reko –, a vsakič se znova je
v izbi v gradišču predramil.
Zjutraj potem, prepoten in utrujen, je dékle poslušal,
mislil nemočne obračal in gledal nad lino oblake,
skušal dojeti, zakaj je drugačen od drugih v gradišču,
potlej pa mučno tesnobo
zalivati jel je z medino.

Tudi samoto, pobito pogreznjenost vase, brezdelje,
tujost ... Zaliti! Ko strah ga je grabil, ko bal se je iti
v lov na mrcino ... Ko lovci pri deklah veselje so našli.
Sam bi to isto. – Za vse se je
moral medine napiti.

Z zmrdo na gobcu bi šepavec volčji mu kazal zlovoljnost.
»Strah ti je boštvo prekleto,« bi zviška in penasto hrkal,
skoraj ga slišal je Ive ... in goital opojnost medine
s tiho tolažbo sladkano,
kako bo pri deklah opravil.

K Jelici, žabici ... misli so sladke v mrakobo igrale,
željo pogumile, plahost odganjale v tihem obetu
ognja, razvnetega v milih očeh – ko ti iskricice male
voljno, odkrito priznajo,
da z mladcem je toplo dekletu.

Hej! si je rekel k pogumu, ko vrč je docela izpraznil,
v mislih pijanih pa videl se legati v volno česano,
hej, s to, z ono, ker vse si po tihem, a vroče želijo
v rokah junaka, veljaka,
mediti se v ženo izbrano.

Vsakič bi z drugo ... a zmeraj s katero od lepših v gradišču.
Sprva skrivaj, a že kmalu, kot prvi na svojem, odkrito,
lovcem rogatim v poduk, da je mladec, kot mladcu pritiče ...
Pil je, v obetih pa hodil
med mladčevske zmage pri deklah.

Vmes mu je krevljasti hlapec kot mutast prinašal medino.
Videl mu Ive je misli hudobne v pogledu visečem,
kremžo, ki raje bi pljuvala, kakor požirala slino.
Kakor ti drago, si mislil je
Ive o hlapcu nemarnem,
z deklami, z Jelico v glavi, v pijanosti, v hlimbi možati
skušal junak je brezbrizen ostati v pijanem brezdelju,
hkrati pa čutil po duši bolščave, zabuhle strahove ...
Zunaj je veter v širokih
ohlipih vršal čez gozdove,
švrknil od časa do časa kot z repom mogočnim ob steno,
dramili temni oblaki nad lino duhove so v misli,
moro ... mrakoba je silila Ivu v poltenost sanjavo.
Slutnja je lazila ... Skoraj že
volčje hotelo je biti
v molku po izbi, v oblakih po nebu, med vsemi obeti,
ista mrakoba je vladala kakor v živali ubiti,
v njej pa kot kača ... namerjeno zlo na napeti tetivi.
Šele v temi, ko že dremež
in spanec v gradišče sta legla,
v poznem večeru, se Ive je malce sprehodit odpravil,
glavo zbistrit – kot na svojem, sproščeno čez prazno dvorišče,
mimo kolib, kjer soj se brlikav tajil je po linah.
Dobro je vedel, v kateri
kolibi bi Jelico našel,
vedel, da mnoge od dekel pogosto prilegajo k lovcem –
vendar je Jelico hotel ... in grel se z obetom, da tokrat

prav z njo ležeta v tople objeme in vzdihe medene.
Stopil je torej. Naenkrat
zastane na sredi koraka.
Tam ob kolibi – v temo za vogalom – je nekaj zbežalo.
Psica ... Začuden je mladec. Ga mrzlo ohlipne iz mraka.
Sploh pa ko blizu, le nekaj korakov od sebe, ob steni,
Jelico v belem zagleda –
ko vidi, da dekla ga čaka.
Nema je v vetru. Razmršena. Tokrat se zdi mu drugačna ...
Čudno zamaknjena, tuja – kot nekaj iz sanj bi ga blede
gledalo, vzvišeno, nekam lebdeče in v gibih počasnih,
morasto, temno v nameri ...
z urokom v vabečem pogledu.

»Pridi!« je rekla naposled – naravnost v oči mu je zrla.
Bolna mogoče, otožna – morda pa le malo sanjava ...
Ive ubogal je deklo ... Še preden je vrata zaprla,
šum je razmajal goščare
– in veter je temno potulil.

V

Sneg se je tajal in scejal, bučala je reka pod gričem.
Blato, žlobudra, sivina po nebu so polnili dneve.
Veter je butal ob stene, v nočeh nad doliči zatezal
tulež ... kot besi bi tožili
svoje tegobe in reve.

Mnogokrat Marica v takem si tiho drugam je želela,
kamor si bodi, je mislila solzna – se včasih kot mati
z mevljo na ustih zazrla v sivino, želela leteti
k boštvu krilatemu s prošnjo,
da hišo odreši uroka.

»Zlo, ki si kača strupena, zalezena v gnezdu volnenem,
v domu očetnem, odidi, odidi v globino vodeno!«
v nočno samoto rotila je v veri in upu gorečnem
boštvo teme – in jokala
kot dete, od vseh zapuščeno.

Zlo, ki je boštvo mogočno, pa čaka, molči, ne odide.
Marica čuti, da gleda jo, kačje, z očesom pohotnim,
ve, da ne pojde iz hiše, če prej zadošččenja ne vzame.
Ve. Da. Zlo potešiti
bo morala s svojim telesom ...